

Litteratur

Mary Ann Glendon: "Rights Talk. The Impoverishment of Political Discourse"

The Free Press, Maxwell Macmillan International, New York, Oxford, Singapore, Sydney (1991). XVI+218 sider.

Anmeldt af Helmuth Schledermann

Bogen handler om tendensen til at omdefinere ethvert politisk problem til at dreje sig om *at hævde interesser i form af retskrav*. Forfatteren forholder sig skarpt kritisk hertil og mener, at fænomenet er udpræget amerikansk. Amerikanerne véd i almindelighed kun lidt om retten i andre lande. Hvis de får noget at vide om, hvordan man løser et problem i et andet land, siger de blot: "How funny!" (s. 158). Dette kan ikke siges om Mary Ann Glendon. Tværtimod. Både i denne bog og i sine tidligere, meget udbredte bøger om familieret inddrager hun systematisk canadisk og europæisk ret. Dette medfører, at hun er særlig interessant at læse for jurister, som ikke er trænet i "common law", de får endog et par oplysende ord med på vejen (s. 168 ff.).

Glendons udgangspunkt er den tiltagende ligegyldighed i USA m.h.t. offentlige anliggender. Antallet af avislæsere er faldet, og det samme gælder antallet af dem, der hører eller ser de elektroniske mediers nyhedsudsendelser. Kun halvdelen af vælgerne afgiver deres stemme ved præsidentvalg. Denne tiltagende ligegyldighed og kynisme sætter hun i forbindelse med en ny form for diskussion af rettigheder, som er kommet til at præge amerikansk debat i løbet af de sidste 30 år. Diskussionen er kendetegnet ved at være "ubetinget og forenklet, at ødsle med etiketten rettighed, at have en legalistisk karakter, en overdreven absolutisme, hyperindividualisme, isolerethed - og tavshed m.h.t. personlige, borgerlige og kollektive former for ansvar". Denne udvikling truer det, hun med et citat kalder "det historiske, amerikanske eksperiment i form af velordnet frihed (ordered liberty)" (s. X, 10 og 128 f.).

Den ovenfor citerede diagnose udfoldes over seks kapitler: "The Land of Rights", "The Illusion of Absoluteness", "The Lone Rights-Bearer", "The Missing Language of Responsibility", "The Missing Dimen-

sion of Sociality" og "Rights Insularity". Det syvende og sidste kapitel hedder "Refining the Rhetoric of Rights" og indeholder skitsen til et forsøg på at genoplive en politisk debat, som bygger på en ældre amerikansk tradition. USA er jo blandt de ældste demokratier i Verden. Imidlertid er det meget ofte canadiske eller europæiske, juridiske og politiske løsninger, som Glendon konkret anbefaler. Formodentlig for ikke at udfordre sit store fædrelands ældre, selvtilstrækkelige jurister forsikrer hun et sted, at hun ikke forestiller sig europæiske, sociale velfærdsstater som model for USA (s. 101, smlg. også s. 152 f. og 157 f.).

For en kritisk europæer er det højst ejendommeligt at se europæiske ordninger anført som løsning på en række af de problemer, vi selv kender. For os er det mere nærliggende at opfatte de amerikanske tilstande som et forvarsel om, hvordan situationen vil være hos os ca. 10 år fremme i tiden. Det har hidtil passet på ganske mange områder. Men også på en anden måde kan vi lære af amerikanerne: ofte drager de så ekstreme konsekvenser af et standpunkt, at det for alle andre end dem selv virker absurd. Dette sker især, når problemstillingen nærmer sig amerikanske myter om, hvad et frit menneske og et frit samfund egentlig er.

Allerede i 1830'erne gjorde franskmænden Alexis de Tocqueville den iagttagelse, at det amerikanske samfund var gennemsyret af juridisk tankegang. Og for nylig har en amerikansk retshistoriker kaldt livet i det moderne USA for "en uhyre stor, diffus skole i jura" (s. 1 og 3). Det kan tilføjes, at der i USA er næsten dobbelt så mange advokater pr. 100.000 indbyggere som i Finland, og mere end seks gange så mange som i Danmark (The Economist, Politiken 27.7.1992). Amerikanske advokater driver i stort omfang politisk lobbyarbejde, og de skaber erstatningssager ved at finde ulykkestilfælde i aviserne, opsøge ofrene og give dem favorable tilbud.

Tænkningen i absolutte retskrav illustrerer Glendon med ejendomsretten. Skarpt og overbevisende påpeger hun filosofen John Lockes og juristen William Blackstones vedholdende indflydelse langt ud over deres død i 1700-tallet, og navnlig i USA. Liv, ejendom og frihed bliver en slags hellig treenighed for amerikanerne. Dermed får naturretten også længerevarende betydning i USA end andetsteds. Samfundshensyn har - i teorien - ikke været særlig tungtvejende. Glendon citerer (s. 40) Ronald Dworkin for i sin bog "Taking Rights Seriously" (1977) at sige, at "if someone has a right to something, then it is wrong for government to deny it to him even though it would be in the general interest to do so". - Samfundshensyn har domstolene dog henvist til, ikke mindst hvis store koncerner kunne profitere af det. Da General Motors Corporation tilbød byen Detroit en bilfabrik, som efter planen ville skabe 6.000 arbejdspladser, ryddede bystyret et helt kvarter med

1.400 husstande, 16 kirker og 144 lokale forretninger. Det hjalp ikke, at ofrene under retssagen henviste til den private ejendomsret og til, at bydelen var velfungerende og udgjorde et værdifuldt socialt miljø. Her blev af samfundshensyn fjernet 4.200 mennesker. Desværre endte bilproduktionen som en fiasko (s. 29 ff. og 111).

Billedet af amerikanerne som enkeltpersoner, der kommunikerer med hinanden gennem retskrav eller mangel på samme, når et højdepunkt med beskrivelsen af "reglen om den ubarmhjertige samaritaner". En trænet svømmer står på kanten af swimming pool'en og ser roligt på, at et barn drukner i bassinet. Han har ingen pligt til at redde barnet, for det er "fremmed" i forhold til ham. Kun barnets forældre eller svømmelærer ville have haft pligt til at redde det. Selv politifolk behøver ikke at have pligt til andet end at regulere trafikken, hvis en bilist kører ind i et træ, og bilen bryder i brand. Hvis ingen andre er involveret end bilisten og hans passagerer, så er det deres egen sag. Dette har man faktisk eksempler på ved de amerikanske domstole. Kun to amerikanske stater har en regel i straffeloven om at komme nødstedte til undsætning (s. 78-105). Til gengæld har amerikanerne gode muligheder for at hjælpe sig selv, idet det betragtes som en individuel, næsten absolut, ret at være bevæbnet med skydevåben (s. 43 og 67).

Under omtalen af enkeltpersonen som bærer af rettigheder behandles den heftige debat om kvinders ret til abort. Her fastslog en højesteretsdom i 1973, at retten til at have sit privatliv i fred var grundlag for, at en kvinde kunne beslutte at standse sin graviditet på ethvert tidspunkt uanset godt helbred. Altså en langt mere vidtgående regel end den i Danmark gældende 12 ugers-grænse. Til gengæld var social bistand til den enlige mor ikke blandt rettighederne (s. 58 ff.). På samme måde m.h.t. skilsmisse: Som det eneste land i Verden, skriver Glendon, har USA ikke blot indført ret til skilsmisse uden anden grund end den ene parts ønske herom, men også skilsmisse på eget ansvar. Der er ingen garanti for efterfølgende hjælp fra det sociale system (s. 107). I mere end én betydning gælder "the right to be let alone". I betragtning af Højesterets værnen om privatlivet undrer det Glendon, at domstolen accepterede som forfatningsmæssig korrekt en lov i Georgia, der forbyder voksne at foretage homoseksuelle handlinger i deres eget sovekammer (s. 60, 147 f. og 156).

Mary Ann Glendons *styrke* består i hendes store kendskab til familieretten i mange lande og hendes ubesværede analyser af sammenhænge mellem idéhistorien og amerikansk domspraksis. Ikke mindst dokumenterer hun sammenhængen mellem ret og moral (s. 88, 104 f. og 150) og juristernes særlige opgave (s. 155 f. og 175 f.). Af *svagheder* må fremhæves to: Analysen af ejendomsbegrebet er vellykket, når det gælder

dets historie, men ikke når det gælder dets funktion i et moderne samfund, hvor hun accepterer både markedets og statens rolle (jfr. s. 138). Hun synes ikke at kende den omfattende retsøkonomiske litteratur i USA.

Den anden svaghed viser sig i hendes forslag til, hvordan man undgår den ødelæggende interesse- og rettighedsdiskussion. Her er hun på linie med en række forhenværende venstreorienterede i Europa. De har altid været kritiske over for *markedets* uheldige konsekvenser (skaber sociale kløfter og økologiske problemer). Samtidig har socialdemokratiske erfaringer i vest og kommunismen i øst gjort *stats-styring* uønskelig. Hvad er der så tilbage? Der er utopien om det såkaldt "*civile samfund*". Dette begreb har en lang og interessant historie siden 1700-tallet, som vi ikke kan komme ind på her.¹ I modsætning til mange andre forfattere præciserer Glendon, hvad hun forstår ved det civile samfund: Der er tale om grupper eller institutioner, som udgør mellemlid mellem marked og stat eller individ og stat. Eksempler er familie, naboer, kirker, fagforeninger m.fl. Glendon ønsker dem imidlertid ikke udstyret med en ny portefølje af "grupperettigheder". Hvad vi behøver, er "a fuller concept of human personhood and a more ecological way of thinking about social policy" (s. 136 f.).

Svagheden ved begrebet "*civilt samfund*" er, at det er skabt som et residual-begreb: Først bestod det af alt, hvad der *ikke* havde med staten at gøre. Derefter kun af det, som *ikke* hørte under stat og marked. Derfor indeholder det alt fra familie til kirkesamfund og fra naboer til fagforeninger/arbejdsgiverforeninger. Det forekommer usandsynligt, at så forskellige grupperinger skulle kunne virke sammen om at "redde" kulturen. De har heller ingen fælles moral. Religiøse bevægelser som Scientology, Moon-bevægelsen og Jehovas Vidner sætter mere eller mindre frihedsrettighederne ud af kraft for deres medlemmer. Nogle er modsatrettede, f.eks. arbejdsmarkedets organisationer og de amerikanske abort-bevægelser: Pro-Life og Pro-Choice. Det samme gælder de politiske partier. Medens institutioner som "marked" og "stat" kan siges at virke på bestemte måder, forbliver den sanlede effekt af "det civile samfund" uberegnelig. Nogle mener, at en styrkelse af det civile samfund i forhold til staten i visse muslimske lande vil være det samme som at udlevere landene til fundamentalisterne.

Som sagt er det mere analysen af USA's retliggørelse, end det er uto-

1. Jfr. *Jean Cohen & Andrew Arato: Politics and the Reconstruction of the Concept of Civil Society* (I: *Axel Honneth m.fl.: Zwischenbetrachtungen ... Jürgen Habermas zum 60. Geburtstag*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt/M., 1989, s. 482-503).

pieerne, som gør Glendons bog læseværdig. I Skandinavien har man kritiseret retliggørelsen af egne samfund ud fra delvis andre synsvinkler. F.eks. i arbejdsretten (Schledermann, Krarup), kvinderetten (H. Petersen) og samernes kamp for natur, erhverv og livsform (Th. Mathiesen).²

Til slut skal det nævnes, at Mary Ann Glendons bog naturligvis er blevet imødegået af den type amerikanske jurister, som hun angriber. En af disse anmeldelser er imidlertid interessant, nemlig *Richard A. Epsteins* i *Harvard Law Review* vol. 105 (1992) s. 1106-23. Ud fra sit omfattende arbejde med retsøkonomiske problemstillinger kan han korrigere Glendon på væsentlige punkter. Men på andre punkter bidrager han ufrivilligt til at illustrere hendes pointer: Han tager ikke stilling til ikke-amerikansk ret. Han forsvarer varmt "natvægter-staten" og "reglen om den ubarmhjertige samaritaner". Hvis der var lovregler, som påbød redningsaktioner og andre gode gerninger, ville niveauet for offentlig og privat tvang stige indtil det utålelige! M.h.t. abortdebatten fejler han alle kompromis'er og sociale hensyn til side. *Enten* er fostret fra begyndelsen et menneske, og så er abort et utilladeligt drab. *Eller* også er fostret intet menneske før fødslen, og så må kvinden gøre med det, hvad hun har lyst til. Epstein synes at mene, at forplantningen ikke passer til de juridiske begreber, og det bliver værst for kvinderne og deres fostre. Hvad var det, Glendons bog handlede om? Legalisme, overdreven absolutisme, sammenstødende interesser, hyperindividualisme, isolerethed, manglende social ansvarlighed. I et glimt har Epstein meget mod sin vilje demonstreret berettigelsen af Glendons bog.

Forfatteroplysninger:

Helmuth Schledermann er ansat ved Institut for Retslære, Retshistorie og Retssociologi, Aarhus Universitet.

2. *H. Schledermann*: Dansk arbejdsret som borgerligt reformistisk projekt (Retfærd nr. 19, 1981, s. 7-32). - *Samme*: The Strike and the Law in Danish History (I: M. Rotondi, ed.: The Strike ..., Milano 1987, s. 411-47). - *Ole Krarup*: Arbejdsretten (Kbh. 1980). - *Hanne Petersen*: Informel ret på kvindearbejdspladser (Kbh. 1991). - *Thomas Mathiesen*: Makt og motmakt (Oslo 1982).